

УДК 378.011.3:81'243-053.81-044.332

АДАПТАЦІЯ МОЛОДОГО ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЯК ЕТАП ЙОГО ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ У ПЕРШІ РОКИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Марта Максимець

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Туган-Барановського, 7, 79005, Львів, Україна*

З'ясовано категоріальну сутність поняття “адаптація”, а також наведено підходи науковців до трактування таких її видів, як “професійна”, “соціальна”, “психологічна”, “соціально-психологічна”, “дидактична”. Визначено адаптацію вчителя іноземної мови на початку самостійної педагогічної діяльності як початковий етап його професійного становлення; обґрунтовано важливість адаптації молодого вчителя як етапу його професійного становлення у перші роки самостійної педагогічної діяльності, вплив її успішного проходження на подальшу професійну діяльність.

Ключові слова: адаптація, професійна адаптація, професійне становлення.

Постановка проблеми. Зважаючи на щораз більше прагнення України увійти повноправним членом до сім'ї європейських держав та інтегруватися в сучасний світовий освітній простір, невідомо зростає попит на знання і володіння іноземними мовами. А це формує потребу у висококваліфікованих, мобільних педагогах, здатних швидко й ефективно реагувати на новітні виклики, впроваджувати в навчальний процес сучасні технології, бути мобільними в світовому освітньому просторі тощо.

Сьогодні у школи заходить нове покоління вчителів іноземної мови. З огляду на це перед освітянською галуззю постає важливе завдання: забезпечити умови для реалізації усіх поставлених перед молодим учителем завдань та сприяти його успішному професійному становленню.

У попередніх наукових пошуках нам вдалося визначити педагогічні умови для професійного становлення вчителя іноземної мови:

- спрямованість на професійно-педагогічну діяльність;
- врахування особливостей професійної педагогічної діяльності вчителя іноземної мови;
- підготовленість учителя до професійно-педагогічної діяльності;
- організація професійного становлення вчителя у процесі педагогічної діяльності.

Досліджуючи проблему професійного становлення молодого вчителя, ми також визначили етапи, які проходить учитель на шляху свого професійного розвитку, і з'ясували, що успішна професійна адаптація, яка є першим етапом на шляху самостійної педагогічної діяльності, водночас є обов'язковою умовою його професійного зростання.

Мета нашого дослідження — обґрунтування важливості адаптації молодого вчителя як етапу його професійного становлення у перші роки педагогічної діяльності. Відповідно до мети сформульовані *завдання* дослідження:

- з'ясувати категоріальну сутність адаптації та її видів;
- визначити адаптацію вчителя іноземної мови на початку самостійної педагогічної діяльності як важливий етап його професійного становлення.

Зв'язок роботи з науковими програмами і практичними завданнями визначається розробленням низки питань теми “Теоретичні та методичні засади підготовки майбутніх педагогів для загальноосвітньої і вищої школи” відповідно до науково-дослідної тематики кафедри загальної та соціальної педагогіки Львівського національного університету імені Івана Франка.

Виклад основного матеріалу. Осмислення теоретичних засад проблеми дослідження дало змогу виявити, що у становленні молодого вчителя вчені виокремлюють поняття “адаптація”, “професійна адаптація”, “соціальна адаптація” тощо. Зауважимо також, що часто дослідники [1, с. 24] та інші) ототожнюють поняття “становлення” та “адаптація”. Інші ж науковці вважають, що адаптація є етапом становлення. З огляду на таку неоднозначність підходів дослідників, вважаємо за необхідне з'ясувати категоріальну сутність поняття “адаптація” та його співвідношення з професійним становленням.

У науковій літературі **адаптацію** (від лат. *adaptatio* — пристосування) визначають як:

- пристосування організму, особистості, їхніх систем до характеру окремих впливів або до змінених умов життя (у психології) [4, с. 13];
- пристосування у процесі еволюції будови, функцій, поведінки організмів до певних умов існування; зміна чутливості органів відчуття в результаті пристосування їх до зміни сили діючих подразників (у біології) [3, с. 15].

На нашу думку, адаптація є одним з важливих етапів становлення молодого вчителя іноземної мови. З огляду на це, проаналізуємо підходи дослідників різних аспектів проблеми адаптації до визначення її видів. Вважаючи адаптацію завершеним процесом, після якого настає етап повної сформованості вчителя-професіонала, вчені виокремлюють різні її **види**: *професійну* і *соціально-психологічну* (С. Г. Вершловський, О. І. Ходаков [2],

Н. Б. Лозинська [7], О. Г. Солодухова [13] та ін.); *професійну, соціальну і психологічну* (О. А. Пережогіна [11]).

Зауважимо, що у психолого-педагогічних працях більшість дослідників приділяють увагу професійній адаптації молодого вчителя. Проте сутність цього поняття розкривають з позиції свого наукового пошуку. Зокрема, *професійну адаптацію* трактують як:

- *процес* або *результат процесу пристосування* працівника в початковий період його роботи на певному підприємстві до особливостей робочого місця та організації праці на виробництві (за С. У. Гончаренком) [3, с. 15];
- складний *процес взаємодії* особистості з конкретним середовищем професійної діяльності, в результаті якої відбувається повне оволодіння професією, формуються необхідні професійні риси особистості і позитивно змінюється середовище адаптації (за О. Г. Морозом) [9, с. 153];
- *процес реалізації* особистісних даних учителя у взаємодії з педагогічним колективом (за О. Г. Солодуховою) [13, с. 2];
- *адаптація*, безпосередньо пов'язана з реалізацією професійних умінь, навичок, норм і функцій викладача (за О. А. Пережогіною) [11, с. 22];
- складний, багатоплановий *процес оволодіння* вчителем професією та пристосування до її вимог, формування гнучкої соціально-професійної позиції у системі формальних і неформальних стосунків в освітній організації, досягнення вчителем незалежного рівня професійного розвитку (за С. М. Кулик) [5, с. 15].
- *процес освоєння* професії, оволодіння новою професійною роллю (за С. Г. Вершловським, О. І. Ходаковим) [2, с. 39].

О. Г. Мороз у структурі професійної адаптації виокремлює процес *дидактичної адаптації*, що є пристосуванням молодого вчителя до характеру і вимог навчального процесу школи, повне засвоєння ним ролі вчителя [9, с. 242].

Професійна адаптація, на нашу думку, органічно пов'язана з входженням молодого людини не тільки у професію, а й в нове для неї соціальне середовище, її соціалізацію в ньому. У цьому контексті йдеться про соціальну адаптацію, що стала предметом дослідження різних наук. Зокрема, *соціальну адаптацію* тлумачать як:

- *вид взаємодії* особи із соціальним середовищем, у процесі якого відбувається узгодження вимог і сподівань обох сторін (у психології) [10, с. 90];
- *процес пристосування* індивіда до умов життєдіяльності, до рольових функцій та норм поведінки, до форм соціальної взаємодії,

котрі сформувалися у спільноті, до складу якої індивід інтегрується (у соціології) [12, с. 113];

- *соціальне пристосування, процес або результат процесу*, який передбачає гармонійне з погляду індивідуальних прагнень людини задоволення її потреб, створення умов для її здорового, щасливого життя в суспільстві (у педагогіці) [3, с. 15].

Зауважимо, що у трактуванні сутності цього поняття у педагогічних дослідженнях простежуються неоднозначні підходи. Одні вчені розглядають соціальну адаптацію як складне утворення, у структуру якої входять інші види адаптації (професійна, соціально-психологічна, правова, соціологічна, дидактична тощо) як складові. З цього погляду *соціальна адаптація* (за О. Г. Морозом) — багатofакторний і багатовимірний *процес входження* особистості в нове соціальне оточення з метою спільної діяльності в напрямку прогресивних змін як особистості, так і середовища [9, с. 148].

Інші ж дослідники проблеми адаптації молодого вчителя вважають соціальну адаптацію однією із підструктур адаптації (разом із професійною та психологічною). Відповідно до цих позицій О. А. Пережогіна трактує *соціальну адаптацію* як *процес взаємодії* молодого педагога з новим соціальним середовищем, у процесі якої відбувається узгодження цілей і ціннісних орієнтацій, вимог і очікувань його і членів колективу, засвоєння ним нових або прийнятих раніше норм поведінки, усталених традицій, знаходження свого місця у системі колективних стосунків [11, с. 23].

Окремим видом адаптації педагога-початківця вчені вважають *психологічну адаптацію*, яку розглядають як:

- *адаптацію*, пов'язану з реакцією психіки на зміну соціального статусу і провідного виду діяльності [11, с. 23];
- *процес*, який виникає у відповідь на значну новизну навколишнього середовища, що охоплює мотивацію адаптивної поведінки людини, формування мети і програми її поведінки [6, с. 25].

Аналіз наукових праць С. М. Кулик, С.М. Максимець, О. Г. Мороза та інших учених засвідчує, що науковці пов'язують соціальні й психологічні проблеми адаптації молоді людини, яка розпочинає свій професійний шлях. Адже успіх професійного становлення вчителя на початкових етапах самостійної педагогічної діяльності суттєво залежить від того, наскільки успішно складуться його взаємовідносини з новим колективом (учнівським, педагогічним), чи справдяться його очікування щодо ролі й статусу в ньому, чи вдасться йому у процесі налагодження педагогічної взаємодії подолати труднощі, спричинені психологічними, соціальними та іншими бар'єрами спілкування тощо. З цього погляду заслуговують на увагу підходи вчених до розуміння сутності *соціально-психологічної адаптації*, яку розглядають як:

- *адаптацію, пов'язану зі ставленням до організації, колективу, керівника, задоволеністю становищем у колективі* [5, с. 15];
- *складний процес формування системи відносин особистості з новим колективом, у результаті яких формуються необхідні професійні та особистісні риси особистості та позитивно змінюється її соціальне оточення (ця порівняно стійка система відносин до різних сторін дійсності має вибірковий характер і лежить в основі комплексу індивідуально-психологічних особливостей, що відрізняють цю особистість від інших)* [8, с. 47].

Інші дослідники цієї проблеми розглядають *соціально-психологічну адаптацію* як процес входження в певне соціальне середовище, а саме:

- *входження в систему внутрішньошкільних, міжособистісних відносин і пристосування до цих відносин, вироблення зразків поведінки, які відповідають ціннісним орієнтаціям певного колективу, набуття, закріплення і розвиток умінь і навиків професійно-педагогічного спілкування* [9, с. 296];
- *процес входження новачка в трудовий колектив, осмислення його норм і традицій, напрацювання адекватної трудової поведінки, морально-психологічна перебудова особистості відповідно до нової соціальної реальності* [2, с. 39].

Зазначимо, що О. Г. Солодухова, класифікуючи адаптацію, крім видів, виділяє її типи:

- 1) *творчу (свідому)* адаптацію, що характеризується прагненням особистості до самопізнання, самоосмислення, самовдосконалення;
- 2) *формальну* адаптацію, у процесі якої людина засвоює необхідні знання про роль, яку їй належить виконувати, про свої обов'язки і вимоги до неї (інколи адаптація на цьому етапі й завершується, досягається лише її творчий результат);
- 3) *конформну* адаптацію, що визнається як таке залучення особистості в діяльність, коли відбувається орієнтація на розуміння основних професійних і міжособистісних норм з метою пристосування до них [13, с. 16–17].

Отже, поняття “адаптація” дослідники розглядають у різних аспектах. Зрозуміло, що це дослідження не вичерчує вивчення проблеми адаптації вчителів-початківців.

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що теоретичне осмислення проаналізованих дефініцій поняття “адаптація” та її окремих видів, а також проведені нами дослідження дають змогу зробити висновок, що адаптацію можна вважати одним з етапів професійного становлення молодого вчителя, від якого значною мірою залежить успіх його подальшого професійного зростання.

1. *Абсалямова Я. В.* Професійна адаптація молодих викладачів іноземної мови до роботи у вищих технічних навчальних закладах: автореф. дис. На здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / Я. В. Абсалямова. – К., 2005. – 20 с.
2. *Вершловский С. Г.* Организация учебы наставников в трудовом коллективе / Вершловский С. Г., Ходаков А.И. – М. : Профиздат, 1987. – 176 с.
3. *Гончаренко С.* Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К., 1997. – 376 с.
4. *Дьяченко М.И.* Психологический словарь-справочник / Дьяченко М.И., Кандыбович Л.А. – Мн. : Харвест; М. : АСТ, 2001. – 576 с.
5. *Кулик С. М.* Психологічні особливості управління професійною адаптацією вчителів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.05 / С. М. Кулик – К, 2004. – 20 с.
6. *Кухарчук Т. А.* Організаційно-педагогічні умови адаптації молодих вчителів природничих дисциплін до роботи в школі : дис. канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / Т. А. Кухарчук – Тернопіль, 2008. – 196 с.
7. *Лозинська Н.* Адаптація студентів до навчання в університеті та випускників до педагогічної діяльності : монографія / Ніна Лозинська. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008. – 166 с.
8. *Максимець С. М.* Вплив емпатійності на соціально-психологічну адаптацію майбутніх учителів : дис. канд. психол. наук : спец. 19.00.07 / С. М. Максимець. – Одеса, 2000. – 163 с.
9. *Мороз А. Г.* Профессиональная адаптация выпускника педагогического ВУЗа : дис... д-ра пед. наук : спец. 13.00.01 / А. Г. Мороз. – К., 1983. – 459 л.
10. *Орбан-Лембрик Л. Е.* Соціальна психологія : посібник / Л. Е. Орбан-Лембрик. – К. : Академвидав, 2003. – 448 с.
11. *Пережогина А. А.* Профессионально-педагогическая адаптация преподавателя вуза : дис. канд. пед. наук : спец. 13.00.08. / А. А. Пережогина. – Курган, 2000. – 168 с.
12. Практикум з соціології : навч. посіб. для студ. вищ. закладів освіти / за ред. В. М. Пічі. – Львів : “Новий світ – 2000”, “Магнолія плюс”, 2004. – 368 с.
13. *Солодухова О. Г.* Психологія становлення особистості молодого вчителя в процесі професійної адаптації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра психол. наук : спец. 19.00.07 / О. Г. Солодухова. – К., 1998. – 39 с.

**ADAPTATION OF A FOREIGN LANGUAGE BEGINNER TEACHER AS
A STAGE OF THEIR PROFESSIONAL FORMATION IN THE INITIAL
YEARS OF PEDAGOGIC ACTIVITY**

Marta Maksymets

*Ivan Franko National University of Lviv
Tuhan-Baranovsky Str., 7, UA-79005, Lviv, Ukraine*

The author of the article exposes the categorial essence of the term “adaptation” and presents scientific approaches to the interpretation of its various types, including “professional”, “social”, “psychological”, “socio-psychological”, and “didactical” adaptations. The researcher defines the adaptation of a foreign language teacher at the beginning of their independent professional activity as an initial stage of their professional development, grounds the importance of a beginner-teacher’s adaptation during the initial period of their independent pedagogical activity, and describes the effect of its successful occurring on their further professional carrier.

Key words: adaptation, professional adaptation, professional development.

**АДАПТАЦИЯ МОЛОДОГО УЧИТЕЛЯ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА
КАК ЭТАП ЕГО ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО СТАНОВЛЕНИЯ
В ПЕРВЫЕ ГОДЫ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ**

Марта Максимец

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко
ул. Туган-Барановского, 7, 79005, Львов, Украина*

Раскрыто сущность понятия “адаптация”, а также приведены подходы ученых к толкованию таких ее видов как “профессиональная”, “социальная”, “психологическая”, “социально-психологическая”, “дидактическая”. Определено адаптацию учителя иностранного языка в начале самостоятельной педагогической деятельности как начальный этап его профессионального становления; обосновано важность адаптации молодого учителя как этапа его профессионального становления в первые годы самостоятельной педагогической деятельности, влияние ее успешного прохождения на дальнейшую профессиональную деятельность.

Ключевые слова: адаптация, профессиональная адаптация, профессиональное становления.

Стаття надійшла до редколегії 16.09.2013

Прийнята до друку 03.10.2013